PATÓCS LÁSZLÓ

Valójában semmi sem történik

Zvonko Karanović: *Mindennapi pusztaság*. Benedek Miklós fordítása. Forum, Újvidék, 2020

Habár egy-egy író életműve közel sem adhat teljes képet az érintett irodalomról, minden egyes opus akárcsak részleges megismerése az olvasók és az irodalom előtt is új utakat nyithat meg: kapcsolódási pontokat találhatunk a kultúrák, a művészetről alkotott fogalmak, a témáról (valóság, szerelem, hazafias kötelesség, a mindennapok nyomasztó vagy frissítő mivolta) való gondolkodásmódok között. Az irodalom egyes szeleteinek ismerete vagy annak hiánya tehát nem tükrözi a világról való ismereteink mértékét, de a több, a plusz ez esetben – mint ahogy sok más minden kapcsán is – joggal nevezhető egyúttal jobbnak is.

Zvonko Karanović magyar nyelven olvasható kötete pontosan ebbe a körülményrendszerbe illeszthető. Nem hivatott a nagybetűs kortárs szerb irodalmat reprezentálni, közel sem vallja azt, hogy csak az általa „beszélt" líranyelv az egyetlen helyes és szükségszerű, messze áll attól, hogy delegitimálja a másféle művészeti megnyilvánulásokat – sőt, inkább az ellenkezőjét teszi –, nem akar többet mondani, mint ami. És ez bőven elég is. A roppant gazdag irodalmi, művészeti és hagyományszeleteket megmozgató – és a fokozott önéletrajziságtól sem menekülő – karanovići költészet[1] talán legnagyobb erénye épp abban van, hogy ebben az írói világban a vers nem a kizárólagosság, hanem a lehetséges mentén tárul az olvasó elé. Visszavetítve a modellt az életműre: lehet ismernünk, de nem kötelező, az ebből eredő hiány pedig éppannyira a sajátunk, mint az általa nyújtott többlet.

Ha választhatunk, akkor azonban igenis tegyük le a voksunkat Karanović költészete mellett. A több mint egy tucat kötetet maga mögött tudó, niši születésű irodalmár *Mindennapi pusztaság* című magyar nyelvű kötete, illetve ennek a kötetnek a puszta megjelenése is – lerántva róla a kötelező és gyakran kötelezően terhes jelentéseket – tényleges esemény. A Forum Könyvkiadó *traN(S)zakció* műfordítás-sorozatának tizennegyedik darabja ugyanis a Karanović-életmű egyfajta áttekintése, átszűrése és bemutatása egyben. Benedek Miklós műfordító a szerző hat verseskötetéből válogatott műveket ültetett át magyarra. A *Mindennapi pusztaság*nak tehát nincs tényleges, fizikailag megjelent szerb nyelvű eredeti kötete. Nem példa nélküli, korántsem kockázatmentes, ám figyelemre méltó és érzésem szerint mind a fordítás, mind pedig a válogatás szempontjából sikeres vállalkozás Benedek Miklósé. A magyarra fordított szöveg egyik legnagyobb érdeme az, hogy sehol sem mozdul el túlságosan az eredeti változattól, és végig egységes, harmonikus, a szerb költemény lendületéhez-visszafogottságához, olykor a kettő közötti érzékeny, finom hullámzáshoz igazodik. Ahol erőteljesebb megnyilvánulások szerepelnek az eredetiben, az a magyar változatban is zaklatottabb, feszültséggel telítettebb, határozottabb nyelven szólal meg. A Karanović-verseket hosszú ideje fordító költőnk tehát valójában legalább kétszeresen létrehozott egy könyvet: nyelvileg és szerkezetileg prezentálja Karanović költészetét. Jó néhány szempont mutat abba az irányba, hogy a szerb nyelven megszólaló Karanović-líra nem áll kibékíthetetlen távolságra Benedek Miklós saját versírói gyakorlatától, feltételezésem szerint ez lehetett a fordítói vállalkozás egyik alapja[2]. A *Mindennapi pusztaság* ugyanis egységes, a szerkezetet túlfeszítő kilengések nélküli – leszámítva az írói szándék vezette hullámokat –, úgymond „kellemes, összeállt" magyar nyelvű kötet. Esemény tehát a maga valójában.

Megformáltság tekintetében Zvonko Karanović versnyelve érzésem szerint joggal tartható Janus-arcúnak. Első olvasásra nem a szándékolt bonyolultság, a nyelv mélyrétegeibe való ösztönös be-behatolás tűnik fel, ám az eredeti költeményeket olvasva szembetűnő, hogy a visszafogottság, a formai kialakítás, a szóhasználatban érezhető – jobbára, de nem általánosítva értett – dísztelenség olyannyira összeforrt, nyelvileg

megalapozott egészet alkot, hogy műfordítóként csakis kellő óvatossággal lehet hozzányúlni. Benedek Miklós pontosan ezt tette, és talán a legnagyobb érdemei között a már említett elkülönböződő hangulatok hullámzásának a megragadását nevezhetjük meg: a *Mindennapi pusztaság* három ciklusba tagolt költeményei lényegében három – egymással is rokonítható, de több szegmensben érezhetően eltérő nyelvet, lírai nyelvhasználatot is jelentenek.

A kilencvenkét költeményből álló versválogatás jórészt ellenáll annak, hogy egy-egy gondolat, kiemelhetőnek tűnő motívum segítségével fejtsük fel a szöveg jelentését, de lett légyen bármily elcsépelt frázis: az újraolvasás kényszerét és a versek élvezeti-szórakoztató jellegét pontosan ez az első pillanatra akár távolságtartó, személytelen lírai alaphangoltságnak tűnő vonás adja. Az utószót író Fenyvesi Ottó vélekedése szerint Zvonko Karanović „költészete reflexiók sorozata arra az időszakra, amelyben élnünk adatik"[3]. A Karanović-költemények érzékletek, váratlan nyelvi szituációk és olykor meglepőnek ható szó- és gondolatkapcsolatok mentén épülnek fel, a skálájuk pedig igen széles: a leghétköznapibb képzettársításától a váratlan, kiszámíthatatlan, első pillanatra össze nem illő struktúráig bármivel találkozhatunk. Ahogy az általában minden igényes költészetben lenni szokott. Nem elhanyagolható sajátosság azonban az, hogy e finom nyelvi megoldások, e gyakran elhomályosodó versbéli helyzetek, legyenek bármilyen sikerültek, érzékenyek, az egyszerűség álcájába csomagoltak vagy ordítóan komplexek is: fokozott koncentrációt igényelnek. A kötet a lassú, kimért olvasást követeli meg, maximális figyelmet és feltétlen odaadást. Nem prezentál egységes lírai ént, ezt már a több különálló forráskönyv sem teszi lehetővé. És épp ez lesz egy fontos érv az említett olvasási technika mellett. Idő kell a versnek és az olvasónak is: az egyik a mozaikszerű képei révén tár fel bizonyos dolgokat, a jelentésképzés másik fele pedig gyakran tér majd vissza egy-egy korábbi sorra. Már abban az esetben persze, ha az olvasó elfogadja a költemények szabályait. Megéri így tennie, hiszen a felsorolásszerű helyzetismertetésekből, az írásjelek hiányából, az adott versen belüli szervtelen összesség határainak a kijelöléséből ténylegesen erős esztétikai élmény adódik.

Rengeteg versben visszatérő helyszín/téma/problémagóc a város, az urbánus mindennapiság. Különösen szembetűnő e kérdés az első ciklusban – például: „visszatértem a városba", „ismertem a várost" (*Feedback*), „a város központjában csavarogtam" (*Bikini a csecsemőnek, blues a harmatcseppnek*), „a város gyomrába ereszkedtem" (*A legjobb versek a sóvárgásról és az üvegekről és gyors autókról és egyéb törékeny dolgokról szólnak*), „újabb városokat és falvakat égetnek fel" (*Visszatérés, és várakozás arra, hogy megtörténjen*), „csak a reménytelenséget / csak a városokat / amelyek egyre közelednek" (*Várni, hogy a dolgok maguktól megtörténjenek*) –, emiatt érzem úgy, hogy Karanović e verseinek a horizontján a városhoz tapadó reflexiók láncolata lehet a költemények komplexitásának – egyik, bár nem az egyetlen – kulcsa. Az urbánus terep nem az egységesség, az uniformizálhatóság, hanem az ember kénye-kedve alapján szabályozott, de önnön képére nem formálható, így végül is valójában alapjaiban idegen környezetben érvényesülő heteronómia helye. Az urbánum színfal, amely előtt a „valójában semmi sem történik" gondolat változatai sejlenek fel.

A második ciklus alá a fordító-szerkesztő Zvonko Karanović prózaverseit rendezte[4]. E ciklus a harmónia egy másik megnyilvánulási formája a szerző költészetében. Noha a szöveg szerkezete első pillantásra a novella műfaját idézi fel bennünk, már a ciklusindító *A hotelszobában* című alkotás is tanúbizonyságot ad róla, hogy a dolog nem ilyen egyszerű. A kötet ezen részének szabályos mondatai ugyan valóban egyfajta jól követhető narratív történetté állnak össze, a mondatok egymásutánisága azonban határozottan és erősen lírai töltetet sugároz. Minden egyes versmondat egy-egy apró szeletet tár elénk az adott világból, a szeletekre, a gyakran fokozott vizualitást sugárzó mondatokra azonban csipetnyi prózán túli homályosság, a valóságtól fél lépéssel távolabb lévő atmoszféra súlya nehezedik. Megkockáztatom, ez a ciklus a kötet legfrappánsabb része, Benedek Miklós nyelvén elképesztő költészeti potenciállal bírnak Karanović prózaversei. A lírai részek, a hol pársz avas, hol egy picivel összetettebb, bővebb mondatok – filmes szakszóval érve – vágásokkal zárulnak le. A vágások helyének helyénvalósága pedig a magyar fordításban kitűnik.

A harmadik egységben szintén érezhető egy erős nyelvi váltás: mintha feloldódna valamennyi a harmonikusságból, az emberek személye fölötti „valójában nem történik semmi" állapota mintha rászakadna az említett személyekre. A firmamentum helyén képződő nyelvi vákuumba pedig egyfajta széttört, az ismétlésekkel, az impulzívabb nyelvi megoldásokkal élő roncsoltabb nyelvezet és gyakran humánumroncsoló tematika türemkedik be. A ciklus az *Aranykor*[5] címet viseli, és itt találjuk a legtöbb konkrétnak vehető utalást az elmúlt évtizedek társadalmi-művészeti jelenségeire. Az olykor csak érzésekben megjelenő, olykor pedig direkt háborús, de mindenesetre feszültséget árasztó sorok a verskép en, a szöveg testén is megjelennek. A könyv utolsó harmadában található Karanović-versekben gyakoribbá válnak az ismétlések, a repetitív megoldások, az olvasó pedig – legalábbis véleményem szerint – joggal érezheti úgy, hogy a tömörebb, rövidebb közlési egységek a fajsúlyosabb témák lecsapódásaiként veszik át az addigi harmóniaváltozatok helyét. Fontos megjegyezni, hogy e ciklus is egységes, csupán a versnyelv változik. Szikárabb, keményebb, radikálisabb, erősebb lesz.

A *Mindennapi pusztaság* című verseskönyv egy szerencsés találkozás eredménye. Mi se térjünk ki előle: pontosan azt adhatja meg nekünk, amit egy jól eltalált, finoman felépített és hatásosan megszerkesztett versválogatástól, fordításkötettől kaphatunk. Valójában semmi se történik, de ez a semmi jóval több, mint sok-sok létező tartalom mindene. Ebben a semmiben feszül ki egy életmű (Zvonko Karanović) teljességet nem adható, de kiváló műveket felsorakoztató válogatott szelete, a válogatást, a fordítást vállaló költő (Benedek Miklós) költészeti és műfordítói érzékenysége, intertextuális és kontextuális jelentésirányok, a félmúlt mindennapi apróságai, a magány, a társas lét komplex helyzetei, a maga változatosságában is egységesként ható költészet rétegei és a semmis események, reflexiók láncolatát felmagasztosító nagybetűs Líra. Hívhatjuk mindennek, hívhatjuk semminek, a lényegen vajmi keveset változtat: ott van, kezdjünk hát vele valamit.

JEGYZETEK

[1] Benedek Miklós műfordító hívta fel a figyelmemet Vladimir Kopicl remekbe szabott Karanović-esszéjére, ami az opus több fontos vonulatát bejárva – az intertextuális és kontextuális jellemvonásokig Jean-Luc Godard-tól az X-generáció közös tapasztalatán át – ad metszetet a „felhasznált" vagy érezhető jelenléttel bíró művészeti-kulturális-társadalomtörténeti háttérről. Vladimir Kopicl: Generacijski šum i individualni bum. *Polja*, 2019 (519) 79–85.

[2] E szöveg nem vállalhatja fel a Karanović- és a Benedek-költészet közötti hasonlóságok körbejárását, ám érzésem szerint a versbeszéd, a költészetek hangoltsága, sőt akár a versek felépítése, a két líra egyes fókuszpontjai is rokonságot mutatnak.

[3] Fenyvesi Ottó: A feedbacktől a világ végéig. Utószó. In Zvonko Karanović: *Mindennapi pusztaság*. Forum, Újvidék, 2020

[4] A versek a 2012-es és 2013-as kiadású kötetekből származnak. Zvonko Karanović: *Mesečari na izletu*. LOM, Beograd, 2012; Zvonko Karanović: *Kavezi*. LOM, Beograd, 2013

[5] A szerző 2015-ös verseskötetének a címe, a ciklusban a 2018-as kötetből is találhatóak versei. Zvonko Karanović: *Zlatna doba*. LOM, Beograd, 2015; Zvonko Karanović: *Iza zapaljene šume*. LOM, Beograd, 2018

Számunk szerzői

ALMULI, Jaša (1918–2013) újságíró, publicista
ANĐELOVSKA, Jelena (1980) költő, dramaturg
ATANACKOVIĆ, Dejan (1969) képzőművész, író, műfordító
BAJUSZ Izabella (1996) okleveles fordító, tolmács
BAKOS Petra (1979) egyetemi oktató
BASTAŠIĆ, Lana (1986) író
BENEDEK Miklós (1985) költő, műfordító, újságíró
CVIJANOV Dorottya (1990) műfordító
GRAJLAH Emma (1961) újságíró
GREGUSS Lilla (2001) író, költő
HUGHES, Langston (1902–1967) költő, író, újságíró
JELENKO, Aleš (1986) költő
JÓDAL Kálmán (1967) író, műfordító
KECSKÉS Ildikó (1993) műfordító
KRISZTIÁN Noémi (2001) egyetemi hallgató
KRIVOKAPIĆ, Bojan (1985) író, költő
LEBOVIĆ, Đorđe (1928–2004) író, drámaíró
LENKES László (1979) műfordító
LIU, Ken (1976) író
MARIĆ, Senka (1972) író, költő, műfordító
MATIJEVIĆ, Vladan (1962) író
MLADENOVIĆ, Dragana (1977) költő, újságíró
NASTIĆ, Miloš (1983) költő
OLÁH Dóri (1992) tervezőgrafikus, illusztrátor

OROVEC Krisztina (1982) műfordító, újságíró

PATÓCS László (1986) kritikus, tanár

PUTUMA, Koleka (1993) költő

RADICS Viktória (1960) műfordító, esszéista

RAJSLI Emese (1966) műfordító, szerkesztő

SAM-LA ROSE, Jacob (1976) író, szerkesztő

SVEDMAN, Martin (1977) költő

SZELES Judit (1969) költő, író, tanár

SZŰCS Dóra (2001) egyetemi hallgató

VRKLJAN, Irena (1930–2021) költő, író, műfordító

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A jelen folyóiratban szereplő tartalmak nem feltétlenül tükrözik a kiadványt támogató Újvidék Város Önkormányzatának hivatalos álláspontját.

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2021. március–április. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön 960 dinár. Egyes szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 50 EUR – Készült a Sajnos Nyomdában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Berényi Emőke. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114